

33. Рух-прес. Геннадій Удовенко звертається до Анатолія Кінаха з приводу вирішення питання депортованих українців // Карпатський голос. — 2001–2002. — 29 грудня–11 січня.
34. Бюлетень Верховної Ради України. — 2000. — 20 червня. — № 69.
35. Рух-прес. Індонезія зацікавлена в українських суднах // Час. — 2000. — 8 грудня.
36. Діденко Ю. В. Народний Рух у державотворчих процесах України (1989–2002): [монографія] / Діденко Ю. В. — Одеса: Астропринт, 2006. — 176 с.
37. Там само.
38. Бюлетень Верховної Ради України. — 2001. — 20 березня. — № 18.

Анотації

***Овсиенко С. Л.* Законодательные инициативы руховцев в 1999 — начале 2002 годов.**

Раскрывается работа фракции Руха в условиях и после открытого противостояния в НРУ, определено влияние “раскола” на ее активность, рассматриваются законодательные инициативы фракции НРУ на протяжении 1999 г. — начала 2002 г.

***Ovsienko S. L.* Legislative initiatives of NRU members in 1999 — at the beginning of 2002.**

Activity of NRU group under conditions of open opposition in NRU is considered. Influence of the “split” on NRU group activity is determined. Legislative initiatives of NRU members in 1999 — at the beginning of 2002 are analyzed.

В. М. Осіпов

ГОЛОДОМОР 1932–1933 РОКІВ У ДОКУМЕНТАХ СБУ

Голодомор — одна з найактуальніших тем сьогоднішнього дня. Коли ми хочемо дбати про майбутнє, маємо перш за все подбати про власну історію. Бо майбутнє якраз і твориться з історії. Ми там беремо те, що є сильним, що об’єднує, ідентифікує, робить нас мудрішими, й на цих висновках формуємо відповідь на питання про власне майбутнє.

Формувати світле майбутнє за чистим столом — це утопія. Кожна нація стукає у минуле, шукає ідентифікацію, лінії, що найбільше демонструють почуття єдності, і на базі цього формують свою перспективу.

Іншими словами, людина, яка працює проти української історії, є людиною, що не виношує українського майбутнього [1].

Зарубіжна і вітчизняна історіографія дослідження Голодомору 1932–1933 рр. в Україні налічує вже досить багато праць. Оpubліковано чимало офіційних документів, які розкривають цілеспрямовану політику більшовиків на знищення українського народу.

З прийняттям Закону України “Про Голодомор 1932–1933 рр. в Україні” з’явилася більша можливість ширше подати об’єктивну інформацію про трагедію українського народу, показати виміри заподіяного українцям лиха, щоб зрозуміти механізми, причини, наслідки Голодомору. Адже серед громадян України ще трапляються окремі люди, які вірять радянським постулатам про “продовольчі труднощі” того часу та необхідність викачки хліба у селян задля індустріалізації СРСР. Проте ще й досі не всі можуть збагнути, як могло так статися, щоб за сприятливих кліматичних умов, у мирний час померли від голоду мільйони людей, які вміли обробляти землю і вирощувати хліб. Адже тоді Радянський Союз продавав багато зерна за кордон.

Сучасні дослідження про Голодомор 1932–1933 рр. в Україні, які мають системний характер, залучення сукупності різноманітних джерел, свідчення живих людей. Це спонукає до правової оцінки трагедії та відновлення різноманітних джерел, покази свідків. Це спонукає до правової оцінки трагедії та відновлення історичної справедливості, необхідності вшанування мільйонів невинних жертв-українців геноциду 1932–1933 рр. [2].

Мета цієї статті полягає у дослідженні матеріалів, документів з архіву СБУ, які раніше були засекречені і недоступні, але після того, як Президент України Віктор Ющенко підписав Указ “Про розсекречення, оприлюднення та вивчення архівних документів, пов’язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні”, започатковано новий етап у відкритті раніше недоступної інформації. Указом передбачено скасування грифу секретності з радянських документів як таких, що не містять таємниці держави України.

Україна більше не зберігає і не охороняє секретів карально-репресивної системи Радянського Союзу [3].

В силу всіх цих обставин ця тема мало вивчена і являє собою інтерес для світової громади.

Голодомор не повинен бути об'єктом політичних суперечок. У демократичній державі кожен має право висловлювати свою думку з будь-якого питання, але цю проблему потрібно залишити історикам. Вчені повинні показати, чому могла статися в цивілізованому ХХ ст. така страхітлива подія. Вони мають закріпити у пам'яті поколінь смертні страждання громадян Української держави, які прагнули відстояти перед тоталітарним кремлівським монстром право на життя за власними законами. Пам'ять про Голодомор повинна стати частиною історичної пам'яті, якщо ми хочемо досягти національної згуртованості та примножити себе у прийдешніх поколіннях [4].

Причиною Голодомору стала ПОЛІТИКА сталінського режиму щодо українців як нації, зокрема щодо селян як класу. Головною метою організації штучного голоду був підрив соціальної бази опору українців проти комуністичної влади та забезпечення тотального контролю з боку держави за всіма верствами населення. Коли ми говоримо про Голодомор 1932–1933 рр., маємо на увазі період з квітня 1932 р. по листопад 1933 р. Саме за ці 17 місяців, тобто приблизно за 500 днів, в Україні загинули мільйони людей. Пік Голодомору прийшовся на весну 1933 р. В Україні тоді від голоду вмирало 17 людей щохвилини, 1000 — щогодини, майже 25 тисяч — щодня...

Найбільше постраждали від голоду колишні Харківська і Київська області — теперішні Полтавська, Сумська, Харківська, Черкаська, Київська, Житомирська. На них припадає 52,8 % загиблих. Смертність населення тут перевищувала середній рівень у 8–9 і більше разів. У Вінницькій, Одеській, Дніпропетровській областях рівень смертності був вищий середнього рівня у 5–6 разів, на Донбасі — у 3–4 рази. Фактично голод охопив весь центр, південь, північ та схід сучасної України [5].

Голодомор початку 1930-х років призвів до психологічної руйнації українського етносу. На ґрунті голоду у людей почалися різні психічні розлади. Наслідком цього стало поширення в роки Голодомору самогубств. На такий крок зважувалися пе-

реважно жінки, чоловіків яких було заарештовано і заслано до концтаборів і які втратили своїх дітей. Деякі селяни настільки були фізично виснажені, що якщо і воліли скоріше померти, то не мали навіть сили на те, щоб позбавити себе життя.

Найжахливішими наслідками Голодомору були випадки самогубств серед дітей, які втратили батьків і не мали ніякої допомоги від влади, бо були тавровані як “діти куркулів”.

Голодомор ламав людину як особистість, у неї відбувалися незворотні психологічні зміни: деформувалася емоційна сфера, руйнувалася традиційна мораль. Так, ще одним явищем, яке виникло внаслідок порушень психіки від голоду, оскільки психічно здорова людина на це не здатна, було мародерство [6].

Українці в західному світі робили все можливе, аби розбудити сумління тамтешньої демократії, намагаючись поставити питання про голод в Україні на розгляд Ліги Націй. Однак уряди більшості країн залишалися байдужими до трагедії українського селянства [7].

Причиною Голодомору-геноциду була політична складова, а не економічна необхідність, як це трактувалося в радянській історіографії. Умисна політика Кремля була спрямована на знищення українського етнічного ядра — селянства.

Отже, механізм підготовки до здійснення геноциду українців було відпрацьовано ретельно, і характер втілення в життя в усіх голодуючих областях мав абсолютно ідентичний. Відшукані документи дають чітку структуру цього жахливого плану — змінити етнічний склад населення на території України. Саме про це сказано у документі “Голод і українське питання” (м. Харків, травень 1933 р.), автором якого є безпосередній очевидець Голодомору — італійський консул С. Граденіго. Він був переконаний у тому, що цей Голодомор зумовлений насамперед організованими і свідомими заходами. “Нині можна передбачити остаточну долю цього “етнографічного матеріалу”, що його хочуть змінити... З цього я роблю висновок: теперішня катастрофа спричинить колонізацію України переважно російським населенням. Це змінить її етнографічну природу. Можливо, в дуже близькому майбутньому не доведеться більше говорити ні про Україну, ні про український народ, а отже, не буде й української проблеми, оскільки Україна фактично стане частиною Росії” [8].

Ось деякі оприлюднені матеріали з архіву СБУ.

Бурік Григорій Арсентійович народився 1920 р. в с. Косичеве Лебединського району Сумської області; у 1937 р. — студент Лебединського педагогічного технікуму. Він написав поему під враженням від голоду, який він і його батьки пережили в своєму селі. “Контрреволюційний” вірш став одним із пунктів обвинувачень Г. Буріка. Вироком спецколегії Харківського обласного суду у серпні 1937 р. він був засуджений до позбавлення волі строком на 3 роки. У 1962 р. Пленумом Верховного Суду УРСР справу закрито за відсутністю складу злочину [9].

Рева Микола Антонович, житель с. Хильківка Покровського Богородчанського району Полтавської області у 1938–1940 рр. був на заробітках на Далекому Сході. Повернувшись додому, він побачив, що його сім'я голодує. 1 травня 1940 р. М. Рева написав листа в ЦК ВКП(б) Й. Сталіну, де докладно розповів про 1933 р., вважаючи, що “вождь народів” нічого про це не знає. М. Рева було засуджено до 6 років позбавлення волі [10].

Олександра Миколаївна Радченко народилася 1896 р. в м. Охтирці Сумської області. Освіта середня педагогічна. У 1912–1936 рр. працювала учителем, 1937–1939 рр. — на метеорологічній станції. Чоловік — Василь Павлович Радченко за фахом був лісником і сім'я часто міняла місце проживання. Діти — Еліда (1926 р. народження), Віра (1927 р. народження), Діна (1931 р. народження).

О. М. Радченко була арештована Кам'янець-Подільським обласним управлінням народного комісаріату державної безпеки в серпні 1945 р. При обшуку вилучено 7 зошитів — щоденників 1926–1945 рр. Три з них було знищено слідчими. На судовому засіданні в м. Проскурові (нині — м. Хмельницький) О. М. Радченко сказала: “Я присвятила щоденники своїм дітям, щоб вони через 20 років їх прочитали і побачили, як страждав і стогнав народ, який був страшний голод... Діти не повірять, що такими жорстокими методами будували соціалізм... На Україні в 1930–1933 рр. український народ переживав жак”. О. М. Радченко засудили до 10 років виправно-трудових таборів з конфіскацією майна та позбавленням прав на 5 років. Обвинувачення стосувалося фактично лише ведення щоденника “контрреволюційного” змісту та передачі його фашистським окупантам.

Після відбуття терміну покарання О. М. Радченко проживала у м. Вовчанську Харківської області. У 1965 р. вона померла [11].

19 листопада 1935 р. секретно-політичним відділом Київського обласного управління НКВС УСРР був арештований завідувач відділу культури і пропаганди Ленінського районного партійного комітету м. Києва, член бюро районного комітету ВКП(б) Дмитро Дмитрович Заволока.

Під час обшуку в нього вилучили два зшитки з особистими записами. Їхній зміст настільки вражав відвертим засудженням політики партії на селі, що спецколегія Київського обласного суду вирішила провести закрите судове засідання у справі Д. Д. Заволоки.

Д. Заволока був визнаний винним у тому, що з 1929 р. по 1935 р. вів щоденник, у якому висловлював “контрреволюційні погляди”. 14 лютого 1936 р. Спецколегією Київського обласного суду за “антисоветскую право-троцкистскую деятельность” він був засуджений до 5 років позбавлення волі. Це рішення було опротестовано головою Верховного Суду УСРР, але не на користь підсудного. За вироком спеціальної колегії Верховного Суду УСРР від 4 червня 1936 р. він був засуджений до 10 років виправно-трудових таборів (ВТТ) з наступною поразкою у правах протягом 5 років. Покарання відбував в Воркуттаборі, Комі АРСР. У 1945 р. виїхав у Ставропольський край, 1946 р. повернувся до Києва. За попередніми звинуваченнями у 1949 р. арештований вдруге і за постановою Особливої наради при МДБ СРСР висланий на поселення в Красноярський край.

Повернувся у Київ Д. Заволока, очевидно, в 1956 р.; проживав у тій же квартирі, що й до арешту, по вул. Межигірській, 3. Його скарга на несправедливі вироки, направлена на адресу XXI з'їзду КПРС, принесла позитивний результат. 13 лютого 1959 р. визначенням Судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду УРСР постанову Особливої наради при МДБ СРСР 1949 р. було скасовано. Постановою Пленуму Верховного Суду СРСР від 26 березня 1959 р. було скасовано і вирок 1936 р. Обидві справи щодо Д. Заволоки припинено за відсутністю складу злочину. Питання про партійну реабілітацію Д. Заволоки у березні 1990 р. залишилось невирішеним через неможливість установити його долю [12].

Як зазначають у Службі безпеки, Голодомор-геноцид 1932—1933 рр. став наслідком спланованих злочинних дій тоталітарного комуністичного режиму [13].

Отже, розсекречені документи СБУ є цінним джерелом для дослідження Голодомору 1932–1933 рр. Це така база матеріалу, яка ще досить не вивчена і не досліджена. Голодомор — це трагічна подія минулого, яка має стати уроком на майбутнє. А наш обов'язок — постійно пам'ятати про цю трагедію.

Джерела та література

1. Віктор Ющенко. Під час Голодомору українці постраждали за свої цінності й переконання // [http:// www. president. gov. ua/ news/8068. html](http://www.president.gov.ua/news/8068.html)
2. Розсекречена пам'ять. Голодомор 1932–1933 років в Україні в документах ГПУ–НКВД / під ред. Богунова С., Борисенко В., Даниленко В. — Київ: “Стилос”, 2007. — 584 с.
3. СБУ знімає останні обмеження доступу до документів радянського періоду. Прес-центр СБУ // [http:// www. sbu. gov. ua. /sbu/control/uk/index](http://www.sbu.gov.ua./sbu/control/uk/index)
4. Кульчицький С. Голодомор 1932–1933 рр. — Геноцид українського народу. — С. 15 // Голодомор в Україні 1932–1933 рр. Бібліографічний покажчик. Вип. 2. — Одеса: “Студія “Негоціант”, 2008. — 568 с.
5. Ніточко І. І. До читачів. С. 12 // Правда про Голодомор на Одещині. Березівський район. — Одеса: Астроспринт, 2008. — 217 с.
6. Розсекречена пам'ять. Голодомор 1932–1933 років в Україні в документах ГПУ–НКВД. — Київ, 2008. — С. 111.
7. Сергійчук В. Український хлібний експорт як один з головних чинників Голодомору-геноциду в 1932–1933 роках. — С. 18// Український хліб на експорт: 1932–1933 / під ред. Іщенко М. — Київ, 2006. — 414 с.
8. Владимир Василенко. Голодомор 1932–1933 років в Україні: правова оцінка // [http://www. sbu. gov. ua/sbu/control/uk/index](http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/index)
9. Поема Григорія Бурика. ГДА СБ України.
10. ГДА СБ України. Лист Миколи Рєви до Йосипа Сталіна.
11. ГДА СБ України. Щоденник Олександри Радченко.
12. ГДА СБ України. Щоденник Дмитра Заволоки.
13. СБУ відкриває архіви про причетних до Голодомору та репресій в Україні // [http://www. sbu. gov. ua/sbu/control/uk/index](http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/index)

Анотації

Осипов В. М. Голодомор 1932–1933 годов в документах СБУ.

В данной статье рассматриваются проблемы актуальности Голодомора 1932–1933 годов в Украине, а также показаны документы из архивов СБУ, которые долгое время были засекречены и не могли должным образом быть изучены.

Osipov V. N. Golodomor 1932–1933 in documents of SBU.

The article deals with problems of the topicality of Golodomor of 1932–1933 in Ukraine as well as with the documents from SBU archives, that could not have been properly studied.

М. В. Цинова

ДО ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ШКІЛЬНОЇ РАДИ ПРИ УКРАЇНСЬКОМУ КОНГРЕСОВОМУ КОМІТЕТІ АМЕРИКИ

Українська діаспора США сформувалася, в головних рисах, впродовж “другої” та “третьої” хвиль еміграції як урбанізована та освічена національна меншина з цілою низкою освітніх, наукових, суспільно-громадських організацій.

Важливою складовою збереження національної ідентичності у розвитку будь-якої діаспори є проблема виховання та освіти. Предметом дослідження в даній роботі є історія виникнення Шкільної Ради при Українському Конгресовому Комітеті Америки (УККА), яка розпочала працювати у 1953 р. та активно діє до сьогодні.

Необхідність створення Шкільної Ради тісно пов'язана з діяльністю мережі приватних шкіл українознавства, об'єднаних під назвою “Рідна Школа”.

Питанням українознавчої освіти у США приділяли увагу у своїх розвідках, в основному, працюючи або колишні фахівці освітніх закладів. Зокрема, різні аспекти діяльності “Рідної Школи” та Шкільної Ради при УККА знайшли відображення у працях О. Стеткевича, Ю. Гаєцького, Е. Жарського, Є. Федоренка [1]

Історія “Рідної Школи” сягає кінця ХІХ — початку ХХ ст. Розпочало воно свою діяльність на українських землях, а згодом почало активно розвиватися і в діаспорі.